

تحلیل و بررسی کتاب «آموزش مقدماتی زبان فارسی برای عرب‌زبانها» نوشته حسین هاجری

علی نوبهار

کارشناس ارشد رشته زبان و ادبیات عربی دانشگاه یزد

hajalinobahar1@gmail.com

چکیده

کتاب «آموزش مقدماتی زبان فارسی برای عرب‌زبانها» یکی از کتاب‌های نگاشته شده در زمینه آموزش زبان فارسی برای غیرفارسی‌زبانان است که از انتشارات سمت به چاپ رسیده است. نویسنده این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی در پی بررسی محتوای این کتاب از سه جنبه: نیازهای و تمایلات یادگیری عرب‌زبانها، اهمیت و فوائد محتوای کتاب و همچنین قابلیت‌های یاد دهی آن است. معرفی شخصیت، معرفی ملیت، احوال‌پرسی، گفتگوی روزمره، شناخت موقعیت جغرافیایی، شناخت اجتماعی، فرهنگی و غیره از جمله موارد نیازهای یادگیری یک دانشجوی عرب‌زبان است که به آن اشاره شده است. شناخت حروف الفبای فارسی، تفاوت و بین حروف فارسی و عربی، استفاده از داستان برای بیان دستور زبان، بن‌های فعل ماضی و مضارع، ساخت انواع صفت، ترکیب‌های اضافی، شناخت ضمایر و غیره از جمله موارد دستور زبان فارسی است و از دیدگاه نویسنده اهمیت ویژه‌ای دارد تا جایی که در هر درس به صورت سلسله‌ای و منظم از قواعد ساده و ابتدای به سمت قواعد پیچیده و مهم‌تر پیش می‌رود. آوردن تمارین و پرسش و پاسخ‌ها، استفاده از تصاویر، پاورقی‌ها، پیوست‌ها و غیره از جمله مواردی است که در رابطه با قابلیت‌های یاد دهی در این کتاب به آن اشاره شده است. کلیدواژه: تحلیل محتوای آموزشی، کتاب آموزش مقدماتی زبان فارسی، نیازها، اهمیت، قابلیت یاد دهی.

پایگاه استنادی علوم جهان اسلام

IRAN KHOMENI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

انجمن علمی زبان ادبی فارسی

۱. مقدمه

در حال حاضر کتاب‌های درسی نقش مهم اصلی در یادگیری زبان دوم برای اکثر زبان‌ها را ایفا می‌کنند، به عبارتی دیگر با پیشرفت تکنولوژی و ابزارهای تدریس و آموزش هنوز هم نقش کتاب‌ها را می‌توان در رتبه‌های اول به حساب آورد. از طریق این کتاب‌ها می‌توان به موقعیت جغرافیایی، وضعیت اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و ... یک کشور آشنا شد؛ به طوری که یک کتاب درسی می‌تواند بیشتر این موارد را در بر بگیرد. تحلیل و بررسی کتاب‌های درسی همواره مورد توجه مؤلفان و صاحب‌نظران بوده است و اصولاً هدف از بررسی کتاب‌ها کمک کردن و تقویت آن‌ها می‌باشد. «این نوع تحلیل‌ها کمک می‌کنند تا مفاهیم، اصول، نگرش‌ها، باورها و کلیه اجزا مطرح شده در قالب دروس کتاب مورد بررسی عملی قرار گرفته و با اهداف برنامه درسی، مقایسه و ارزشیابی شوند. همچنین می‌توان از طریق تحلیل محتوا، گرایش‌ها و جانبداری‌های پنهان و آشکار را در متون برنامه درسی تعیین کرد»، (یارمحمدیان، ۱۳۷۷؛ ۱۴۹). «استفاده از تحلیل محتوا به دوران دوری برمی‌گردد. استفاده تاریخ تحلیل محتوا در بعد علمی آن را می‌توان به بهره‌گیری از تحلیل محتوا در شناخت کلمات، لغات و اصطلاحات کتاب‌های مقدس از جمله تورات، انجیل و قرآن نسبت داد»، (احمدی ۱۳۹۸؛ ۲: به نقل از طباطبایی خلیل آباد، ۱۳۹۲). «تحلیل محتوا به بررسی محتوای آشکار پیام‌های موجود در یک متن می‌پردازد محتوای آشکار و پیام‌ها به طور نظام‌دار و کمی توصیف می‌شوند. کاربرد دیگر این روش استنباط درباره فرستندگان پیام و دلایل با پیشایندهای پیام است. تحلیل محتوا برای استنباط جنبه‌های فرهنگی پیام و تغییرات فرهنگی نیز به کار می‌رود»، (همان؛ ۲). «الغامدی معتقد است که ارزیابی کتاب درسی عبارت است از صدور حکم در مورد کیفیت کتاب، که بیانگر سند اعتبار برای مطالب روش آن کتاب است، همچنین بر نقش فرایند ارزیابی در تعیین جنبه‌های تبعیض، و نقاط ضعف آن در جهت تقویت آن ضعف‌ها یا برطرف کردن آن است. بر این اساس، میزان دستیابی به اهداف سیستم آموزشی بستگی به کیفیت و اثربخشی کتاب دارد، یا با در نظر گرفتن جنبه‌های آموزشی هدفمند، خواه این جنبه‌ها آموزشی، علمی یا فنی باشد، صورت می‌گیرد. این فرایند ارزیابی کتاب‌های درسی باید مبتنی بر یک

روش علمی عینی و ابزار صادقانه و ثابت باشد تا ماهیت محتوای کتاب درسی را از نظر فرم و محتوا با هدف به روزرسانی و توسعه آن مشخص کند». (رحمانی؛ ۱۳۹۶، ۷؛ به نقل از الغامدی، ۱۴۲۴؛ ۲۵). «تعریفی که یکی از جامع‌ترین موارد در تعریف مفهوم تحلیل محتوا است را همانطور که یونس و دیگران عنوان کرده‌اند: مجموعه‌ای از تعاریف، مفاهیم، روابط، قوانین، نظریه‌ها، مهارت‌ها و ارزش‌هایی است که تدریس در کتاب‌های درسی دانش‌آموزان در هر مرحله‌ای را تشکیل می‌دهد که برای دستیابی به اهداف آموزشی مطابق با معیارهای علمی خاص انتخاب و ساماندهی می‌شوند، (همان؛ ۷).

کتاب «آموزش مقدماتی زبان فارسی برای عرب‌زبانها»، از جمله کتاب‌هایی است که در زمینه یادگیری زبان فارسی نوشته شده است. این کتاب نوشته دکتر حسین هاجری، معاون سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) است و موضوع آن از دیدگاه نویسنده چنین است: «کتاب آموزش مقدماتی زبان فارسی برای تدریس زبان فارسی معاصر در دانشگاه‌های کشور سوریه طراحی شده است و مخاطبان اصلی آن دانشجویان سال اول مقطع کارشناسی رشته زبان و ادبیات فارسی در این کشورند؛ دانشجویانی که برای بار نخست می‌خواهند با این کتاب آشنا شود»، (هاجری، ۱۳۹۱؛ ۳). هدف از این پژوهش تحلیل و بررسی محتوای کتاب آموزش مقدماتی زبان فارسی برای عرب‌زبانها بر اساس نیازهای و تمایلات یادگیری عرب‌زبانان و اهمیت و فوائد محتوای کتاب و همچنین بررسی قابلیت‌های یاد دهی آن است.

۲. سوالات پژوهشی

- ۱- آیا محتوای کتاب بر اساس نیازهای و تمایلات یادگیری عرب‌زبانها است؟
- ۲- آیا محتوای کتاب بر اساس اهمیت و فوائد است؟
- ۳- آیا محتوای کتاب بر اساس قابلیت‌های یاد دهی نگاشته شده است؟

۳. پیشینه پژوهش

در رابطه با موضوع «تحلیل و بررسی کتاب آموزش مقدماتی زبان فارسی برای عرب‌زبانها» نوشته حسین هاجری تا بحال پژوهشی کار نشده است، اما مقالات و پایان‌نامه‌های فراوانی به تحلیل و بررسی کتاب‌های درسی و دانشگاهی که برای تدریس زبان و فارسی و عربی نگاشته شده، پرداخته است. بیژن کرمی (۱۳۸۸) در مقاله «کتاب‌های عربی دوره‌ی راهنمایی در ترازوی نقد بیژن کرمی» به بررسی محتوای کتاب‌های عربی در زمینه تمرین‌ها، قواعد، قصه‌های قرآنی، میزان توجه به اهداف آموزشی و تربیتی پرداخته است و مشکلات محتوایی و ساختاری آن از جمله نپرداختن به علوم جدید، قواعد زیاد عربی دوم در مقایسه با اول و سوم و اندازه کوچک کتاب عربی در مقایسه با انگلیسی را بررسی کرده است. منصوره زرکوب و آزاده جوادی (۱۳۸۸) در مقاله «بررسی تناسب کتاب‌های عربی عمومی دبیرستان با معیارهای انتخاب محتوا در برنامه‌ریزی درسی»، به بررسی معیارهای انتخاب محتوا در برنامه‌ریزی درسی پرداخته و این که آیا انتخاب محتوای کتاب‌های عربی عمومی دبیرستان بر اساس معیارهای انتخاب محتوا در برنامه‌ریزی درسی صورت گرفته است یا خیر. حمیدرضا میرحاجی (۱۳۸۸) در مقاله «بررسی و نقد کتاب‌های عربی مقطع دبیرستان»، به بررسی موضوعات انتخاب شده برای کتاب با راهنمای برنامه درسی آن پرداخته و به این نتیجه رسیده است که کتاب‌ها بر اساس طرح آمده در راهنمای برنامه درسی است. سید اسماعیل حسینی اجداد و قربانعلی گلدوست (۱۳۸۸) در مقاله «راهکار پیشنهادی در ارتقای کیفیت آموزش عربی در مدارس کشور، کتب و متون درسی عربی» جایگاه معلمان این رشته و استفاده و بهره‌گیری از تکنولوژی‌های آموزشی و لزوم بازنگری در ارتقای اهداف آموزشی این زبان را بررسی می‌کنند. محمدرضا نیکویخت (۱۳۸۹)، در پایان‌نامه «بررسی و نقد متون کتاب‌های درسی عربی دوره متوسطه و پیش‌دانشگاهی و تأثیر این متون در آموزش زبان عربی» می‌پندارد به دست آوردن اطلاعات دقیق از دانش‌آموزان و دبیران در چند شهر از بازخورد این متون و علاقه‌مندی یا عدم علاقه‌مندی دانش‌آموزان به درس عربی، پرداخته است. علی مخدومی (۱۳۹۰) در پایان‌نامه «نقد و بررسی کتاب‌های عربی دبیرستان رشته علوم انسانی سال تحصیلی ۸۹ - ۹۰» به بررسی این کتاب‌ها پرداخته است و می‌پندارد که عدم کاربرد قواعد صرفی و نحوی در متن درس‌ها و تمرین‌ها، باعث مشکلات دانش‌آموزان در کنکور می‌باشد. آمنه آل اهواز (۱۳۹۲) در پایان‌نامه «میزان جزیبیت کتب درس عربی دوره‌ی راهنمایی» با توجه به معیارهای انگیزش و تناسب با مهارت‌های چهارگانه‌ی زبانی به بررسی تمام دروس و اطلاعات دانش‌آموزان و معلمان عربی در مورد میزان علاقه دانش‌آموزان به چگونگی تألیف کتاب‌های درسی عربی و میزان جذابیت این کتاب‌ها پرداخته است. دانش محمدی، ۱۳۹۵، در مقاله «مجموعه‌العربیة بین

یدیک فی ضوء مبادئ تعليم اللغة لغير الناطقين بها»، این مقاله به بررسی و تحلیل کتاب العربیه بین یدیک پرداخته است و در پی بیان ویژگی های این کتاب از چهار جنبه خواندن، نوشتن، گوش دادن و تکلم است.

۴. تحلیل کتاب

۱-۴ خلاصه محتوای کتاب «آموزش مقدماتی زبان فارسی برای عرب‌زبانها»

این کتاب شامل یک مقدمه و چهارده درس و سه پیوست است. نویسنده در مقدمه به توضیح مختصری از محتوای کتاب و اهداف و روش نگارش پرداخته است. لازم است در اینجا نام هر چهارده درسی را که در کتاب آمده است را ذکر نمایم تا در مرحله بعد بتوانیم بر تحلیل و بررسی آن تکیه کنیم. ۱- درس اول: الفبای فارسی ۲- درس دوم اسم من ۳- درس سوم: والدین و فرزندان ۴- درس چهارم: اهل کجا هستی ۵- درس پنجم: خانه شما کجاست ۶- درس ششم: ساعت چند است ۷- درس هفتم: چه داری ۸- درس هشتم: امروز و دیروز ۹- درس نهم: ما می‌توانیم ۱۰- درس دهم: چه می‌خواهی ۱۱- درس یازدهم: آنها دارند چه کار می‌کنند ۱۲- درس دوازدهم: برنامه‌ریزی برای آینده ۱۳- درس سیزدهم: شهر وروستا ۱۴- درس چهاردهم بیشتر بخوانیم

نویسنده با توجه به مطالب هر درس، سعی کرده است تا در این کتاب اصول و قواعد یادگیری زبان فارسی را برای دانشجویان سال اول رشته آموزش زبان فارسی در سوریه پیاده کند. در ادامه به تحلیل و بررسی این کتاب از سه جنبه مهم و متفاوت خواهیم پرداخت تا تا با میزان موفقیت او در این زمینه آشنا شویم.

۲-۴ بحث و بررسی نیازهای یادگیری عرب‌زبانها

نیازهای یادگیری برای کسی که می‌خواهد زبان دومی را یاد بگیرد را می‌توان از جنبه‌های مختلف و فراوان را بررسی کرد، اما برای این کار نیاز است تا بدانیم هدف یک نویسنده برطرف کردن چه جنبه‌ای از نیازهای یادگیرنده است. در درس دوم نویسنده جهت توجه به جنبه نیازهای یادگیری عرب‌زبانان، پس از پرداختن به موضوع حروف الفبای فارسی؛ فوراً به سراغ مبحث معرفی کردن خود پرداخته است، برای یک غیرفارسی زبان در وهله اول معرفی خود در اولویت است، لذا نویسنده در همان ابتدا در درس دوم به سراغ این موضوع رفته است، «استاد: سلام. دانشجویان: سلام. استاد: اسم من احسان محمدی است»، (هاجری، ۱۳۹۱: ۱۱) و سپس به ضمیرهای اشاره و طریقه جمع بستن در زبان فارسی پرداخته است. دانشجوی عرب‌زبان برای تعامل با یک فارسی‌زبان در همان ابتدا این نیاز را در خود احساس می‌کند که باید خودش را معرفی کند تا از این طریق ارتباط او با دیگران شکل بگیرد.

نویسنده سعی داشته است تا توازن بین اهمیت قواعد و نیاز دانشجوی را برقرار کند، به همین دلیل در درس سوم به مباحثی مربوط به قواعد ساختاری زبان فارسی پرداخته و سپس در درس چهارم به مسئله نیاز دانشجوی بازگشته است؛ به این صورت که در درس چهارم در ادامه درس دوم که مبحث معرفی شخصیت بود، حالا نوبت مرحله بعدی آن است. مرحله جدید معرفی ملیت فردی است:

«احمد: سلام، اسم من احمد است. اسم تو چیست؟»

جاوید: سلام، اسم من جاوید است.

احمد: تو اهل کجا هستی؟

جاوید: من اهل ایران هستم»، (همان؛ ۳۳).

این گفتگو به مخاطب این فرصت را می‌دهد تا مرحله جدید را یاد بگیرد و آماده مرحله بعد بشود. مرحله بعدی نیاز دانشجوی آشنایی با نحوه احوال‌پرسی است:

«فاطمه: سلام»

مریم: سلام، حال شما چطور است؟

فاطمه: خوب هستم. شما چطوری؟

مریم بد نیستم، متشکرم.

فاطمه: خداحافظ».

مریم: خداحافظ شما»، (همان؛ ۴۱).

پس از این که ارتباط اولیه شکل می‌گیرد، این نیاز احساس می‌شود تا مخاطب عرب‌زبان برای برطرف کردن خواسته‌های خود مطالب بیشتر و مهم‌تری را دنبال کنند، لذا نویسنده پس از این پرداختن به مباحث اولیه یادگیری به سراغ یک گفتگوی قوی‌تر می‌رود، گفتگوی که فراتر از آنچه که پیش از این گفته شد، باشد. این بار او به سراغ گفتگوی که در یک رستوران رخ داده است، می‌رود.

«در رستوران

فرامرز (ف)، کتابون (ک)، گارسون (گ)

گ: سلام، غذایتان را انتخاب کردید؟

ف: بله انتخاب کردیم. کتابون برای پیش غذا چه می‌خواهی؟

ک: من زیتون پرورده می‌خواهم. متشکرم.

ف: من هم سوپ جو می‌خواهم.

گ: غذا چه میل می‌کنید؟

ف: من چلو ماهی می‌خواهم.

گ: بله، و شما خانم؟

ک: من هم جوجه کباب بدون چلو می‌خواهم.

گ: نوشیدنی چی میل می‌کنید؟

ف: من دوغ می‌خواهم.

گ: بله، به چشم.

ک: یک بطری آب معدنی هم می‌خواهیم.

(بعد از غذا)

گ: همه چیز مرتب بود؟

ف: خوشمزه بود، متشکرم، (هاجری، ۱۳۹۱، ۱۰۸).

گفتگوی بالا به مراتب پیشرفت کرده و به یک گفتگوی مهم و جالب تبدیل شده است. به این ترتیب دانشجوی عرب‌زبان از هر درس به درس جدید که می‌رسد با یک سلسله‌ای از کلمات و گفتگوهای جدید آشنا می‌شود که به او کمک می‌کند تا مراحل مقدماتی یادگیری زبان فارسی را بیاموزد.

بحث نیازهای یادگیری در زبان دوم از جنبه خاصی برخوردار است، در همین رابطه نحوه اشاره به این نیازها در درس‌های پایانی تغییر کرده و شکل پیشرفته‌تری به خود گرفته است و بر همین اساس لازمه یادگیری زبان فارسی در قالب شناخت فرهنگی و اجتماعی جلوه‌گر شده است. اکنون گفتگوی زیر را مرور می‌کنیم:

الف: چکار می‌کنی؟

ب: درباره اصفهان مطالعه می‌کنم.

الف: چرا؟

ب: زیرا در تعطیلات نوروز به آنجا می‌روم.

الف: چه خوب، کی می‌روی؟

ب: ما جمعه بعدی می‌رویم.

الف: با کی می‌روی؟

و الف: ان‌شالله خوش بگذرد.

ب: متشکرم. به امید دیدار»، (هاجری، ۱۳۹۱؛ ۱۲۲ و ۱۲۳).

این نوع گفتگوها و آشنایی با شهرها و اماکن و موقعیت جغرافیایی ایران نیز از زاویه دید نویسنده به دور نمانده و تا جایی که امکان داشته به آن پرداخته شده است. شناخت این اماکن و شهرها در یک داستان دیگر نیز به صورت کلی‌تر به تصویر کشیده شده است. در یک داستان کوتاه تحت عنوان «سفر به ایران» که دو شخصیت سوری به نام صفوان و عبیده، قصد سفر به ایران

را دارند به تعداد قابل توجهی از این اماکن از جمله: «طاق بستان و بیستون در کرمانشاه، عالی قاپو، میدان نقش جهان و مساجد در اصفهان و تخت جمشید، آرامگاه سعدی و حافظ، باغ ارم و بازار وکیل در فارس اشاره شده است، (همان؛ ۱۲۶).

۳-۴ بحث و بررسی اهمیت و فوائد محتوا

هنگامی که بحث اهمیت و فوائد کتاب را مرور می‌کنیم، متوجه می‌شویم که اهمیت مطالب ذکر شده با یک روند مناسب آغاز شده است؛ به این صورت که درس اول با عنوان «الأبجدیة الفارسیة» به شناخت حروف الفبای فارسی پرداخته شده است، اهمیت این موضوع از آن جنبه است که نویسنده در نظر دراد در ابتدا تفاوت و بین حروف فارسی و عربی را بیان کند و همچنین حروفی که مخصوص زبان فارسی است را به مخاطب بشناساند. «شناخت آواها اهمیت بسیاری در یادگیری زبان دارد، اگر یادگیرنده به این موضوع اهمیت دهد در رویارویی با شخصی که به زبان مقصد صحبت می‌کند، دیگر سردرگمی برای فهمیدن کلمات را ندارد. یادگیری فونیتیک زبان، از ملزومات یادگیری تلفظ درست کلمات است. اهمیت فونیتیک در تلفظ کلمات، انواع فونیتیک زبان، آواهایی که ویژه زبان است، همچنین استثنائاتی که در فونیتیک زبان وجود دارد، اهمیت گوش دادن در تلفظ صحیح کلمات و تفاوت تلفظها در چند زبان مختلف از مواردی است که در شناخت آواها اهمیت دارد»، (نوبهار، ۱۳۹۸؛ ۴۵).

علاوه بر آن مخاطب را از تلفظ و نحوه نوشتاری بعضی حروف آگاه می‌کند و اینکه او بداند که مثلاً بعضی از حروف و کلمات را با یک صدا تلفظ می‌کنند، اما نحوه خارج شدن این حروف از دهان متفاوت است و طریقه نوشتاری آنها با هم فرق می‌کند، برای مثال در صفحه هشتم کتاب می‌بینیم که مواردی ذکر شده است که دانشجو را بیشتر به آن مبحث نزدیک می‌کند:

صدا / صدا / (الصوت) صبر / سیر / (الصبر)

حیف / هیف (وا أسفاه) حاضر / هازر / (الحاضر، الموجود)

طاغی / تاغی / (الطاغیة) طهران / تهران / (طهران)، (هاجری، ۱۳۹۱؛ ۸).

به طوری کلی محتوای این کتاب را می‌توان به دو بخش تقسیم کرد: یادگیری دستور زبان فارسی و یادگیری تکلم زبان فارسی، که در هر درس به صورت مختصر و مجزا بخشی به یادگیری دستور زبان فارسی و بخش به یادگیری تکلم زبان فارسی اختصاص داده شده است. ضماین شخصی متصل، صفات متضاد، حروف اضافه برای بیان نشانی، بن فعل ماضی و مضارع، فعل ساده و مرکب، فعل مضارع اخباری، فعل مثبت و منفی و غیره، اینها مواردی است که در دو درس متوالی پنجم و ششم آورده شده است:

«دانشجوی هنر

اسم من منصور حسین پور است. من اهل کرمانشاه هستم، ولی اکنون در تهران زندگی می‌کنم. یک آپارتمان کوچک در مرکز شهر دارم. من در صدا و سیما کار می‌کنم. دانشجوی هنر هستم و در رشته فیلمبرداری تحصیل می‌کنم. من گاهی در رستوران صدا و سیما غذا می‌خورم. من فقط چای می‌نوشم و قهوه را دوست ندارم. من گاهی ورزش می‌کنم. با سه زبان انگلیسی، فرانسه و ترکی آشنا هستم و گاهی ترجمه می‌کنم»، (همان؛ ۵۶). «استفاده از قصه‌ها و حکایت‌ها به عنوان یک ابزار آموزشی زبان در کلاس درس با رویکرد ارتباطی زبان مناسب است که از این طریق ارتباط فرهنگی قوی بین خواننده و زبان مقصد ایجاد می‌شود و انگیزه درونی را فعال می‌کند و مسیر شناخت فرهنگی سریع‌تری را نشان می‌دهد»، (نوبهار، ۱۳۹۸؛ ۶۰).

داستان دانشجوی هنر یک داستان کوتاه است که نویسنده به کمک آن به سراغ افعال مضارع رفته است، او با کمک این داستان نوع ساختن این فعل‌ها را به تصویر کشیده و برای این که دانشجو بیشتر به این افعال توجه کند آنها را در متن به صورت بُلد آورده است، (زندگی می‌کنم، کار می‌کنم، تحصیل می‌کنم، غذا می‌خورم، چای می‌نوشم، ورزش می‌کنم، ترجمه می‌کنم)، به این صورت خواننده هدف داستان را بهتر درک می‌کند. «در بحث آموزش زبان نیز که تقابل هویت فرهنگی و ملی فرد با زبان و فرهنگ دیگری بسیار ملموس است، استفاده از ابزاری چون قصه می‌تواند علاوه بر پر کردن خلاء فرهنگی موجود در حین آموزش زبان، با فاصله گرفتن از سیستم‌های مرسوم در آموزش، انگیزه‌های عاطفی خلاقانه‌ای به وجود آورد که یادگیری زبان را جذاب‌تر می‌کند و روند یادگیری را بهبود می‌بخشد»، (معلمی، ۱۳۸۹؛ ۱۳۷).

دستور زبان از دیدگاه نویسنده اهمیت ویژه‌ای دارد تا جایی که در هر درس به صورت سلسله‌ای و منظم از قواعد ساده و ابتدای به سمت قواعد پیچیده و مهم‌تر پیش می‌رود. مخاطب به درس هفتم و هشتم که می‌رسد با قواعد جدیدتر و مبهم‌تر آشنا می‌شود، او در اینجا با افعال «مضارع داشتن و دارم»، «نشانه مفعول»، «اعداد ۱۰۰ به بالا»، «فعل ماضی ساده»، «مضارع بودن و

شدن، «اعداد ترتیبی»، «صیغه‌های فعل» و «خواندن اعداد چند رقمی»، آشنا می‌شود. نویسنده نیز برای بیان همه این موارد سعی کرده است تا مثال‌های متناسب و بخصوص بیاورد و توضیحات لازم برای هر کدام را ارائه بدهد. در زیر به یک مورد از قواعد مربوط به دستور زبان که را با مطابقت دادن به زبان عربی آورده شده است، اشاره می‌شود:

«فعل ماضی ساده / الفعل الماضي البسيط

بن ماضی + شناسه = ماضی ساده / جذر الماضی + اللاحقه = الماضی البسيط

رفت + م = رفتم (ذهبت) رفت + یم = رفتیم (ذهبتما)

رفت + ی = رفتی (ذهبت، ذهبت) رفت + ید = رفتید (ذهبتن، ذهبتما)

.... مصدر _ ن = بن ماضی / المصدر _ ن = جذر الماضی

رفتن _ ن = رفت گفتن _ ن = گفت خواندن _ ن = خواندن

با قرار دادن حرف «ن» پیش از ماضی ساده، شکل منفی آن به دست می‌آید، مانند: / نحصل على صيغة النفي من الماضي

البسيط عبر وضع الحرف «ن» قبله، مثل:

نرفتم (لم أذهب) نرفتیم (لم نذهب)

نرفتی (لم تذهب، لم تذهبي) نرفتید (لم تذهبوا، لم تذهبن، لم تذهبا)....، (هاجری، ۱۳۹۱؛ ۷۸).

تطبيق قواعد دستوری زبان فارسی و عربی در موارد زیادی در کتاب دیده می‌شود و هدف آن یادگیری و آشنایی با دستور زبان فارسی برای دانشجویان است. شناخت صفت معمولی و صفت تفضیلی و عالی از مباحث دستوری گنجانده شده در درس پایانی این کتاب است:

«صفت تفضیلی / الصفة التفضيلية

۱- صفت تفضیلی / الصفة + تر = الصفة التفضيلية

خوب + تر = خوبتر (أفضل)

مهربان + تر = مهربانتر (ألطف)

۲- صفت تفضیلی همراه با حرف اضافه «از» می‌آید / تأتي الصفة التفضيلية مع حرف الإضافة «از» (من).

ارزانتر از (أرخص من)

شلوغتر از (أكثر ازدحاماً من)....، (هاجری، ۱۳۹۱؛ ۱۳۵).

نویسنده برای آشنایی و تمرین و تکرار صفت تفضیلی از یک گفتگوی کوچک بهره گرفته است:

«احمد: زندگی شهری از زندگی روستایی بهتر است، زیرا جدیدتر و سریعتر از زندگی روستایی است.

رضا: زندگی شهری پرخطرتر است. زندگی روستایی آرامتر و ایمنتر از زندگی شهری است. زندگی روستایی راحتتر است.

احمد: بله، زندگی روستایی راحتتر است، اما زندگی شهری پر جنب و جوشتر است»، (همان؛ ۱۳۵).

۴-۴ بحث و بررسی قابلیت‌های یاد دهی محتوا

قابلیت‌های یاد دهی در این کتاب را می‌توان از جنبه‌های مختلف بررسی کرد، برای مثال از همان اول کتاب تا پایان آن در هر درس با یک سلسله‌ای از تمرین رو به رو می‌شویم که در یاد دهی تأثیر بسزایی دارد. وجود تمرین، جای خالی، سوالات چند گزینه‌ای یا پرسخ و پاسخ‌ها از نمونه‌های مختلف این تمرین جهت یاد دهی بهتر می‌باشد. «مانند مثال با همکلاسی خود گفت و گو کنید. مثال: کیف؟ آیا این کیف است؟ بله این کیف است. نه این کیف نیست. و....»، (همان؛ ۲۶). این شیوه یاد دهی تقریباً در تمام دروس تکرار شده و در امر آموزش زبان فارسی کمک ارزشمندی را داشته است.

استفاده از تصاویر یک شیوه رایج در امر آموزش زبان دوم است که نویسنده به خوبی از آن بهره گرفته است و دانشجویان با توجه به تصاویر می‌تواند بهتر و سریعتر امر آموزش را دنبال کند. «در سری مطالعاتی کلارک و میر به جای آنکه در یک رسانه‌ی آموزشی فقط از حروف استفاده کنیم، می‌توانیم از حروف و تصاویر با هم در یک زمان استفاده کنیم»، (نوبهار، ۱۳۹۸؛ ۵۹؛ به نقل از: Mayer & Anderson, 1991). از این شیوه نیز تقریباً در تمام دروس استفاده شده است.

از آنجایی که این شیوه در تمام درس‌ها پیاده شده است، لذا ما نیز فقط به سراغ تصاویر درس آخر رفته و به ذکر نام تعدادی از تصاویری که هم در امر شناخت موقعیت جغرافیایی ایران و هم در امر یادگیری زبان فارسی کمک کرده، بسنده می‌کنیم. رشته

کوه البرز، رشته کوه زاگرس، دشت لوت، دشت کویر، خلیج فارس، دریای عمان، جنوب ایران: نخلستان، شمال ایران: ساحل دریا، ماسوله، پارک ملی گلستان، جزیره کیش، جزیره قشم، مسجد شیخ لطف‌الله، کاخ چهل ستون، نقش رستم، حمام وکیل و... (هاجری، ۱۳۹۱، ۱۵۵ تا ۱۶۲). ذکر این موارد و اشاره به این اماکن و مناطق در ایران از طریق آوردن تصویر آنها، شیوه‌ی مورد استفاده نویسنده برای قابلیت‌های یاد دهی زبان فارسی به حساب می‌آید. «استفاده از تصویر از روش‌های سمعی و بصری، قبل از هر چیز بر مبنای استراتژی واضح ایجاد ارتباط و فهم و درک مطلب درسی را شامل می‌شود. همچنین ارتباط متن و تصویر پایه و بنیان نوعی استراتژی آموزشی را پی‌ریزی می‌کند و این ارتباط با کمک معناشناسی و زبان‌شناسی به صورت الگوی آموزشی درآمده است»، (افخمی‌نیا، ۱۳۸۶؛ ۳۹).

پاورقی‌ها شیوه‌ی دیگری است که تقریباً در تمام صفحات وجود دارد و نویسنده از آن بهره برده است. این شیوه بسیار ارزشمند و مفید است و کلمات یا جملاتی که نیازمند ترجمه بوده در تمام دروس در قسمت پاورقی آمده است؛ زیرا دانشجوی نیازمند آشنایی بیشتر و دانستن ترجمه برخی از اصطلاحات است. موارد زیر نمونه‌هایی از این پاورقی‌ها است: «تحدث مع زمیلک حول الصور المبینة أعلاه كما في المثال. اكتب رقم كل صورة أمام اسمها مستخدماً المعجم اللغوي»، (هاجری، ۱۳۹۱؛ ۳۹) و «اقرأ جمل مرضية في الصور المبينة أعلاه، ثم تحدث مع زميلك حول ذلك»، (همان؛ ۶۴) و «تحدث مع زميلك عن صور التمرين السابق. اشرح الآن لزملائك في الصف عن زميلك»، (همان؛ ۹۸) و «صف سفرک فی الماضي. زیارة الاماکن التاريخیة و الثقافیة. اكتب اسم المدينتين رأیتهما مرفقاً بتاريخ زیارتک لهما»، (همان، ۱۲۹).

مبحث دیگری از قابلیت‌های یاد دهی محتوا که می‌توان به آن اشاره کرد، آوردن پیوست‌های پایان کتاب است. در آخر کتاب سه پیوست متفاوت آورده شده که هر کدام به نوبه خود مفید و نیاز است. پیوست اول به بحث دستور زبان فارسی و تطبیق آن با دستور زبان عربی (قواعد صرفی و نحوی) پرداخته است و تا جایی که امکان داشته با آوردن مثال‌هایی در این زمینه کمک کرده است. پیوست دوم بحث مصادر پُر کاربرد زبانی فارسی است و نویسنده در این قسمت با آوردن مصدرهای باقاعده و بی‌قاعده تعداد قابل توجهی از مصادر زبان فارسی را به همراه معادل عربی و بن ماضی و مضارع آن آورده است. پیوست سوم تحت عنوان فرهنگ واژگان فارسی به عربی است که نویسنده از این فرهنگ برای آموزش و آشنایی بیشتر و بهتر دانشجویان استفاده کرده است. به طور کلی می‌توان گفت که نویسنده از این پیوست و دو پیوست پیشین به عنوان قابلیت‌های یاد دهی محتوا استفاده کرده است.

پایگاه استادی علوم جهان اسلام
IRAN KHOMENI INTERNATIONAL UNIVERSITY
امن علمی زبان ادبیا فارسی
نتیجه‌گیری

در این پژوهش به تحلیل و بررسی کتاب «آموزش مقدماتی زبان فارسی برای عرب‌زبانها» از سه جنبه متفاوت پرداخته شده است: نیازهای یادگیری عرب‌زبانها، اهمیت و فوائد محتوا و قابلیت‌های یاد دهی.

نیازهای یادگیری برای کسی که می‌خواهد زبان دوم را یاد بگیرد را می‌توان از جنبه‌های مختلف و فراوان را بررسی کرد، اما برای این کار نیاز است تا بدانیم هدف یک نویسنده، برطرف کردن چه جنبه‌ای از نیازهای یادگیرنده است. برای یک غیرفارسی زبان در وهله اول معرفی نام خود در اولویت است، لذا نویسنده در همان ابتدا در درس دوم به سراغ این موضوع رفته است. دانشجوی عرب‌زبان برای تعامل با یک فارسی‌زبان در همان ابتدا این نیاز را در خود احساس می‌کند که باید خودش را معرفی کند تا از این طریق ارتباط او با دیگران شکل بگیرد و سپس نوبت به معرفی ملّیت فردی است و در مرحله بعد نیاز دانشجوی آشنایی با نحوه احوال‌پرسی است. پس از پرداختن به مباحث اولیه یادگیری، به سراغ یک گفتگوی قوی‌تر می‌رود، گفتگوی که فراتر از آنچه که پیش از این گفته شد، باشد. در دروس پایانی لازمه یادگیری زبان فارسی برای یک غیرفارسی زبان در قالب شناخت فرهنگی و اجتماعی جلوه‌گر شده است.

هنگامی که بحث اهمیت و فوائد کتاب را مرور می‌کنیم، متوجه می‌شویم که اهمیت مطالب ذکر شده با یک روند مناسبی آغاز شده است؛ به این صورت که در درس اول با عنوان «الأبجدیة الفارسیة» به شناخت حروف الفبای فارسی پرداخته است، اهمیت این موضوع از آن جنبه است که نویسنده در نظر دراد در ابتدا تفاوت و بین حروف فارسی و عربی را بیان کند و همچنین حروفی که مخصوص زبان فارسی است را به مخاطب بشناساند. به طور کلی محتوای این کتاب را می‌توان به دو بخش تقسیم کرد: یادگیری دستور زبان فارسی و یادگیری تکلم زبان فارسی، که در هر درس به صورت مختصر و مجزا بخشی به یادگیری دستور زبان فارسی و بخش به یادگیری تکلم زبان فارسی اختصاص داده شده است. نویسنده گاه‌ها با کمک داستان‌ها نوع ساختن فعل‌ها را به تصویر کشیده و برای این که دانشجوی بیشتر به این افعال توجه کند آنها را در متن به صورت بُلد آورده است، به

این صورت خوانند هدف داستان را بهتر درک می‌کند. دستور زبان از دیدگاه نویسنده اهمیت ویژه‌ای دارد تا جایی که در هر درس به صورت سلسله‌ای و منظم از قواعد ساده و ابتدای به سمت قواعد پیچیده و مهم‌تر پیش می‌رود. تطبیق قواعد دستوری زبان فارسی و عربی در موارد زیادی در کتاب دیده می‌شود و هدف آن یادگیری و آشنایی با دستور زبان فارسی برای دانشجویان است.

قابلیت‌های یاد دهی در این کتاب را می‌توان از جنبه‌های مختلف بررسی کرد، برای مثال از همان اول کتاب تا پایان آن در هر درس با یک سلسله‌ای از تمارین رو به رو می‌شویم که در یاد دهی تأثیر بسزایی دارد. استفاده از تصاویر یک شیوه رایج در امر آموزش زبان دوم است که نویسنده به خوبی از آن بهره گرفته است و دانشجو با توجه به تصاویر می‌تواند بهتر و سریع‌تر امر آموزش را دنبال کند، این شیوه نیز تقریباً در تمام دروس استفاده شده است. نویسنده با استفاده از تصویر به اماکن و مناطق مختلفی در ایران اشاره کرده است و این شیوه‌ی از قابلیت‌های یاد دهی زبان فارسی به حساب می‌آید. پاورقی‌ها شیوه‌ی دیگری است که تقریباً در تمام صفحات وجود دارد و نویسنده از آن بهره برده است، این شیوه بسیار ارزشمند و مفید است و کلمات یا جملاتی که نیازمند ترجمه بوده در تمام دروس آمده است. مبحث دیگری که در قابلیت‌های یاد دهی محتوا می‌توان به آن اشاره کرد، آوردن پیوست‌های آخر کتاب است. در آخر کتاب سه پیوست متفاوت آورده شده که هر کدام به نوبه خود مفید و نیاز است.

منابع

- احمدی؛ محمد؛ شریفی، علیرضا؛ غلامپور، امیر حسین، بررسی و تجزیه و تحلیل محتوای کتاب پیام‌های آسمانی هفتم بر اساس میزان گرایش‌های درجه بندی، مجله دانشگاه فرهنگیان، ۱۳۹۸.
- افخمی نیا، مهدی، تصویر و نقش آن در آموزش زبان بیگانه، فصلنامه علامه: شماره ۱۳، صص ۳۷ تا ۵۴، ۱۳۸۶.
- رحمانی، اسحاق، اعظمی نژاد، وحید، ۱۳۹۶، تحلیل محتوی کتاب اللغة العربیة للصف فی ایران علی أساس معايير اختبار و تنظیم المحتوى الدرّاسی من وجهة نظر المعلمین فی مدینة یاسوج، مجله دراسات فی تعلیم اللغة العربیة و تعلمها مجله دولیة علمیة محکمة نصف سنویة السنة الثانیة؛ العدد الثالث، خریف و شتاء، ص ۱۱ - ۳۶، ۱۳۹۶ / ۱۴۳۹.
- معلمی، شیمای، لطافتی، رویا، آموزش به کمک قصه، نقد زبان و ادبیات خارجی، شماره ۴، صص: ۱۲۹ تا ۱۴۱، ۱۳۸۹.
- نوبهار، علی، نقش روانشناسی یادگیری در آموزش زبان عربی برای دانشجویان فارسی زبان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه یزد، ۱۳۹۸.
- هاجری، حسین، آموزش مقدماتی زبان فارسی (برای عرب‌زبانها)، چاپ اول، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، ۱۳۹۱.
- یارمحمدیان، محمدحسین، تحلیل محتوای کتب درسی مدارس ایران از نظر میزان توجه به ارزشهای اخلاقی، ۱۳۷۷.